

Debreceni Egyetem
Bölcsészettudományi Kar
Magyar Nyelvtudományi Tanszék

Szleng és irodalom

Témavezető:
Dr. Kis Tamás
egyetemi docens

Készítette:
Simon Angéla
V. magyar – IV. művelődésszervező

Debrecen, 2007

Tartalomjegyzék:

1. Bevezetés.....	3
2. A szleng meghatározásának nehézségei.....	5
3. A szleng egy lehetséges meghatározása.....	9
4. A szleng mint szó- és kifejezőkészlet és mint stilisztikai forma.....	11
4. 1. A szleng mint szókészlet.....	11
4. 2. A szleng mint stilisztikai jelenség.....	13
5. Alapvető különbségek – szleng és irodalom.....	15
6. A szleng megjelenése irodalmi szövegekben.....	20
7. Az elbeszélői nézőpont.....	25
8. Irodalmi alkotások a szleng tükrében.....	28
9. Szleng a műfordítás szempontjából	37
10. Összegzés.....	42
11. Irodalomjegyzék.....	43

*„A szleng az , amikor a nyelv
feltűri az ingujját, beleköp a
tenyerébe és munkához lát. ”
(Carl Sandburg, amerikai költő)*

1. Bevezetés

Dolgozatom tárgya a szleng és az irodalom viszonyának vizsgálata. Annak feltérképezése, – természetesen a teljesség igénye nélkül - hogy milyen formában, illetve milyen arányban jelenik meg a szleng mint jelenség az irodalomban. A két szakterminus, amelyek a vizsgálódásom alapját képezik meglehetősen távol állnak egymástól, sőt összeférhetetlennek tűnnek, hiszen hogyan is említhetnénk egy lapon a szlenget és az irodalmat, ezeket az egymástól távol eső fogalmakat.

A szlenget említvén mindenkinek egyfajta laza, meglehetősen kötetlen társalgási stílus juthat eszébe, esetleg ennél messzebb menve a társalgási stílusnak egy vulgárisabb, esetleg romlottabb formája. Ezzel szemben az irodalmi nyelvről, egyfajta fennkölt stílus, igényes köznyelvi beszédmód jut eszünkbe.

Dolgozatom elején a szleng fogalmi meghatározásának sokszínűségét igyekszem feltárni. Meglehetősen hálátlan feladat ez, hiszen a szleng mint jelenség mindmáig a nyelvtudomány mostohagyereke. Egyfelől rosszallóan, megvetően, negatív attitűddel illenek rá tekinteni követve a hagyományokat, másrészt mindannyiunk életének szerves része, hiszen valamennyien használjuk és használták hozzánk hasonlóan a múltban is irodalmunk, sőt világirodalmunk nagyjai.

A továbbiakban a szleng és az irodalom kapcsolatát vizsgálom többféle aspektusból. Egyrészt az összeférhetlenség képzetét kívánom feloldani, hiszen

„hogyan kerülhet a nemes orchidea és az út mentén vadon tenyésző gyom egy csokorba?” (PÉTER 1980: 273). Az alapvető különbségek fejtegetése során miszerint a szleng a beszélt nyelv, ezzel szemben az irodalom nyelve, az írott nyelvi forma sajátja, a közöttük lévő határvonal nem is olyan éles voltára kívánom felhívni a figyelmet. Ezek után irodalmi szövegek kapcsán szleng elemek előfordulását vizsgálom, abból a szempontból, hogy szórványos, természetes arányban, esetleg az érthetlenséget súrolva túlsúlyban van jelen az egyes szövegekben, amelyek lírai és epikai műfajokhoz egyaránt tartozhatnak. Majd egy rövid kitérő alkalmával áttekintem az epikai műfajokkal kapcsolatosan, az elbeszélői nézőpontok típusait. Mindezt azért tartom fontosnak, mert a későbbiek során olyan irodalmi alkotásokkal foglalkozom, amelyek az epika műnemébe tartoznak, pontosabban regényekkel és novellákkal. Ezen irodalmi szövegeket több szempontból vizsgálom. Egyrészt arra a kérdésre keresem a választ, hogy mely az a narratív technika, amely a legalkalmasabb arra, hogy a szleng mint nyelvi jelenség a maga nemében kibontakozhasson az irodalmi alkotásokban. A továbbiakban, az irodalmi szövegekben megjelenő szleng elemek szó-és kifejezőképességét, valamint azok stilisztikai funkcióit tanulmányozom. Végül pedig, mivel a dolgozatban számos olyan irodalmi alkotás található, amelyek műfordítás útján ültetődtek át magyar nyelvre, a szleng fordítási lehetőségeiről értekezem.

2. A szleng meghatározásának nehézségei

A szleng fogalmának tisztázása meglehetősen nehéz feladat, annak ellenére, hogy tanulmányok sokasága foglalkozik a kérdéssel, mind a hazai, mind a külföldi szakirodalmak között. Azonban ezek a fogalmi meghatározások egyáltalán nem egységesek, sőt meglehetősen változatos képet mutatnak. Sokan sokféle képen próbálták meghatározni az általam a szleng fogalmának nevezett nyelvi jelenséget. Már a fogalom meghatározásául szolgáló kifejezések is meglehetősen sokszínűek. Valamennyi kifejezést a szociolingvisztikai kutatások teremtették meg, a nyelv és a társadalom viszonyának vizsgálata során. Ezen kifejezések mindegyike egy-egy nyelvváltozatot jelöl, többnyire eltérő társadalmi csoportokhoz kapcsolódóan. A nyelvváltozatok mindegyikét magába foglaló terminus technikus azonban nem született, amelynek segítségével leírhatóvá válna a vizsgált nyelvi jelenség. Mivel ezen dolgozat célja a szleng megjelenésének vizsgálata az irodalmi művekben, nem a fogalom teljes körű vizsgálatára, mindössze a nagymértékű változatosság lényegi elemeinek bemutatására törekszem.

A szlengszavakat mindenki felismeri, azonban senki sem tudja meghatározni teljes pontossággal, hogy mi is a szleng (PÉTER 1999: 25). A szleng használók körében és természetesen a jelenséget tanulmányozók körében is meglehetősen eltérő elképzelések alakultak ki a fogalom meghatározásával kapcsolatban. Abban mindenesetre a nyelvészeti irodalmak mindegyike egyetért, hogy a társas környezetben születik a szleng mint nyelvi jelenség, olyan környezetben, amely befolyásolja a beszélők nyelvi viselkedését. A beszélők nyelvi viselkedését minden olyan társadalmi csoport meghatározza, amelyhez a beszélő tartozik. A magyar nyelvészeti irodalomban a nyelvváltozat jelölésére a rétegyelv használatos, szorosan összekapcsolva a csoportnyelvekkel, többnyire jelentésük is összemosódik (TRUDGILL 1997: 72).

A társadalom rétegzettségének egyenes következménye a nyelvhasználatbeli rétegződés is. Nincs két ember, akinek a nyelvhasználata ugyanolyan lenne,

hiszen az ember nyelvhasználata olyan kisebb-nagyobb közösségeknek a nyelvhasználata által befolyásolódik, amelyekkel az illető egyén élete során kapcsolatba kerül. Nyelvhasználatunkat társadalmi hovatartozásunk szabja meg. Eszerint beszélhetünk nyelvjárást, köznyelvet, esetleg mindkettőt, de ismerhetünk akár több csoportnyelvet is kedvteléstől, kortárs csoporttól, szakmai végzettségtől függően. (KISS 1995: 11 – 12)

A csoportnyelvekre elsősorban az a jellemző, hogy árulkodnak a beszélő társadalmi hovatartozásáról. Létrejöttéknek legfontosabb feltétele, egy olyan közösség, amelynek tagjai intenzív emocionális és beszédkapcsolatban állnak egymással. Elsődleges és legfontosabb nyelvi funkciója a fatikus (kapcsolatfenntartó,- megerősítő) és identitásjelző funkció a nagyobb közösségen belüli kiscsoportokban. Attól függően, hogy milyen társadalmi csoport nyelvváltozatát vizsgálták, merőben eltérő meghatározások születtek a vizsgált nyelvi jelenségre. Ezek a vizsgálatok mind egy-egy meghatározó jellemzőre mutattak rá, azonban a szleng sokkal összetettebb jelenség annál, hogy egyetlen tulajdonsággal körülírható legyen. Egyenként vizsgálva a meghatározások mindegyike megalapozott, összességében azonban nem elegendő. Egymondatos definíció természetesen nem születhet, hiszen számos olyan tényező figyelembe vehető a vizsgálat során, amelyeknek köre folyamatosan bővíthető, elegendő ha a kommunikációs szituáció egyes elemeire, bizonyos oldalaira gondolunk. (KÖVECSES 1997: 7 – 8) A szleng jellemzésére szükséges tényezők közül csak néhányat említve. Kik használják a szlenget, hol használják azt, milyen kommunikációs módban, milyen beszédstílusban fordul elő, milyen a szlengbeszélő témához való viszonya, milyen a szlengbeszélő viszonya a nyelvi rendszerhez, milyen gondolkodásmód tükröződik a szlengben, milyen a szlengszavak társadalmi használhatósága, mi a kommunikáció célja stb. Mindezeket a tényezőket figyelembe véve elmondható, hogy a szlenget irreális lenne egyetlen tényező alapján meghatározni, annál a nyelvi jelenség sokkal összetettebb. (KÖVECSES 2002: 19 - 33)

A nyelvi jelenség megnevezésére is számos változat született, vannak, akik az argó, zsargon, jassznyelv, ifjúsági nyelv, nagyvárosi nyelv címszavakat alkalmazzák. Ezek a nyelvváltozatok általában a szókincs egy bizonyos részében

térnek el a köznyelvtől, bár néha kiejtésbeli és ragozásbeli különbségeket is mutatnak, valamint más nyelvekből is vehetnek át szavakat, kifejezéseket.

Az argó alvilági elemek titkos csoportnyelve, tolvajnyelv, olyan nyelvváltozat, amelyet a társadalom bizonyos hatalom nélküli, illetőleg marginális csoportjainak tagjai beszélnek meghatározott alkalmakkor, hogy beszédüket a nyelv többi beszélője ne érthesse meg, tehát legfontosabb tulajdonsága a tolvajnyelvnek, a titkosság szándéka. (TRUDGILL 1997: 83) A sajátos szókinccsen kívül a tolvajnyelvi szövegeket az igénytelen nyelvhasználat, a durva, vaskos kifejezések gyakorisága jellemzi.

A jassznyelv közeli szinonimája az argónak, alvilági vagy csibésznyelvet jelent, minden bizonnyal szintén a titkosság szándékával összefüggésben. (PÉTER 1980: 273)

A zsargon eredeti jelentése rossz, hibás nyelvhasználat, de ma már valamely társadalmi csoport vagy réteg nyelveként használatos. (PÉTER 1980: 273) A zsargon az elkülönülés szándékával jön létre, emellett használóinak együvé tartozását is kifejezi. A régebbi nemesi - arisztokrata, illetve a XIX. század végi és a XX. századi polgári – kispolgári zsargont a sokszor idegen eredetű, ún. szalonnyelvi szavak jellemezték, amelyet főként az előkelősködés, a különcködés, továbbá a divat hozott létre és terjesztett el. A zsargonszavak rendkívül expresszívek, kiválóan alkalmasak letűnt társadalmi rétegek, környezetek hangulatának a bemutatására (SZATHMÁRI 2004: 183 - 84). Manapság szakmai zsargonról is lehet hallani, amelyen a szakmai és tudományos szövegek sajátos szókinccsét értik. Azonban elnevezés nem szerencsés, hiszen a zsargonra inkább a rosszalló és kevésbé a dicsérő minősítés a jellemző. Bizonyos esetben a szakmai és tudományos szövegek is válhatnak zsargonná, abban az esetben, ha használója lépten-nyomon alkalmazza a többnyire idegen eredetű szakkifejezéseket, bámulatos jártasságának bizonyításaként. (SZILÁGYI 1980: 43-4)

Vannak, akik a szlenget az ifjúsági nyelvvel azonosítják, mások a fesztelen, bizalmas nyelvhasználatot tekintik szlengnek és vannak, akik számára a szlengszavak kreatív beszélők rövid életű változékony produktumai (KÖVECSE 1997: 7 - 13). Azokat a kérészetű új szavakat vagy régi szavaknak új jelentésváltozatait, amelyeket a hétköznapi élőbeszéd, a tréfás hangulat keltése, a

kifejezés színességének fokozása céljából, az újszerűvel való játék öröme vagy a nyomaték kedvéért használ a beszélő. (ORSZÁGH 1966: 361)

Úgy gondolom a meghatározások sokszínűsége, azt bizonyítja, hogy minél több szavunk van, annál nehezebben definiálhatunk dolgokat, jelenségeket. Ezeknél a meghatározásoknál, mivel eléggé merev határok közé szorították a nyelvi jelenség szó-és kifejezőkészletének meghatározását, amellet, hogy ezáltal jelentős szókincsanyagot kirekesztettek a vizsgálatok köréből, tulajdonképpen meghatározhatatlanná vált a szleng egyértelmű meghatározása.

3. A szleng egy lehetséges meghatározása

Megkísérlem összefoglalóan jellemezni azt a nyelvi réteget, amelyet szlengnek minősíthetünk, azon jellegzetességek meghatározásával, amelyek a dolgozat szempontjából fontosak lehetnek.

Mindenképpen elmondható, hogy a szlengdefíníciók többsége annak csoportjellegéből indul ki. A szleng csoportjellegű használata nem annyira az elkülönülés szándékából ered, mint inkább az együvértartozás nyelvi-használatbeli kifejezésének igényéből. (SZILÁGYI N. 1999: 9) Továbbá elmondható, hogy egy-egy csoport sajátos nyelvváltozatának – jelen esetben szlengjének – bemutatásakor figyelembe kell venni azt a nyelvi, szociális és kulturális kontextust, melyben a nyelvi jelenség létrejön, és amelynek részeként értelmezhetővé válik. A szleng minden szempontból mulandó jelenség, valamint éppen csoportjellegéből adódóan erősen beszédhelyzethez kötött (SZILÁGYI 1999: 11). A szleng kifejezései egyrészt időhöz, másrészt helyhez kötöttek, rövid életük összefüggésben áll termékenységükkel, hiszen az újonnan keletkezett szavak gyakran kiszorítják a régieket. (ANDERSSON – TRUDGILL 1999: 254) A szleng létrejöttének legfontosabb feltétele egy olyan beszédközösség, amelynek tagjai napi intenzív beszédkapcsolatban állnak egymással (KIS 1997: 241), hiszen a szleng beszédhelyzetben tudja magát igazán kifejezni, más körülmények között mondhatni hátrányos helyzetben van (SZILÁGYI N. 1999: 12).

A szleng a közösségen belül létrejövő (esetleg azok mellett vagy azok ellen, azokkal szemben szerveződő) kiscsoportok identitását jelző beszédmód, amelynek elsődleges és (mint az emberi nyelvnek általában) eredeti funkciója a nyelvi megbélyegzés, azaz, a csoporthoz nem tartozók nyelvi eszközökkel való megkülönböztetése a csoportba tartozóktól. Nyelvi eszközei általában nem térnek el a többségi csoport nyelvhasználatának eszközeitől, viszont a szlengben beszélés (a szleng mint beszédmód, valamint a szleng kifejezései, szövegfajtai, stílusa) együtt jár egyfajta gyakran fanyar, cinikus humorral, tréfával és az e mögött húzódó, ezt alátámasztó könnyed, esetleg nyegle viselkedésmóddal és világszemlélettel párosul. Mint már említettem mindez a kiscsoport szembenállását tükrözi, attól való különbözőségét jelzi. Ebből következően a szlengben beszélő a világot egyfajta erős érzelmi szűrőn keresztül szemléli. Ez az

erős érzelmi viszonyulás a szlengben a szavak, és kifejezések érzelmi színezetében nyilvánul meg. (KIS 1991: 7 - 18)

A többségi csoport nyelvvel összevetve a szleng szókincese általában lenéző, lekicsinylő stílusárnyalatot hordoz, ami abból következik, hogy a szlengben beszélő a megnevezett dolgokat, jelenségeket, cselekvéseket erős kritikával (elsősorban negatívan) szemléli, és ezt — leggyakrabban familiáris, esetleg tréfás, humoros vagy éppenséggel durva, sértő formában — ki is fejezi (KIS 1991: 7 - 18). Ebből a szembeállító attitűdből következik, hogy a szleng és használója gyakran normaszegő. Egyrészt megsérti a többségi nyelvváltozat, nyelvhasználat normáit:

- „hibás” szavakat, szokatlan alakulatokat hoz létre,
- szándékosan használ úgynevezett „nyelvhelyességi hiba”-ként elkönyvelt formákat,

másrészt pedig a többségi csoport viselkedési, világnézeti normáit, szokásait szegi meg:

- tabufogalmakat használ,
- nevén nevezi a dolgokat,
- profanizálja a fennköltet,
- a szókincs bővítése céljából szívesen fordul olyan társadalmi csoportok (a társadalom peremén élők, lecsúszottak, bűnözők) nyelvéhez, amelyeket a többségi társadalom megvet, amelyekkel az nem kíván (szoros) kapcsolatot fenntartani.

A szleng szókincese a szlenget használó közösség nyelvi tükre, úgyszólván napról napra alkot új szavakat, s tagadja meg a tegnapi szavait, emellett nemcsak csoportról csoportra, hanem emberről emberre változik, tulajdonképpen megfoghatatlan jelenség (KOLOZSVÁRI 1969: 354). A szleng a nyelv legélettelibb változata, s éppúgy, mint a művészi nyelv, a nyelvi kifejezés azon lehetőségeit keresi, amellyel a köznapi nyelvhasználat már vagy még nem él. Ez a jelenség magyarázza, hogy vannak, akik a szlenget és a szépírói nyelvet rendkívül közelállónak érzik. (PÉTER 1980: 273 - 281)

4. A szleng mint szó- és kifejezőkészlet és mint stilisztikai forma

A szleng egyrészt szó- és kifejezőkészlet, másrészt pedig egy sajátos nyelvhasználati-stilisztikai forma (beszédmód).

A szlengnek szókészletként való felfogása az egyik legelterjedtebb elképzelés a nyelvészek és a nem-nyelvészek körében is. Ez annyit tesz, hogy ez esetben a szlenget azonosítják a szlengszavakkal, úgy gondolják, hogy a szleng nem több mint a szótárakba gyűjthető szlengszavak állománya, amelyeket a bázisnyelvükbe szőve használnak egyes beszélőközösségek.

A szlengnek természetesen részletesen leírhatók szókincsük, kifejezőkészletük alapján is, még ha régóta ismert is az a tény, hogy a sok szó csak a szlengben beszélés alatt és csak a szlengben beszélés időtartamára, alkalmilag válik szlengszóvá, és hogy gyakran szlengnek tekinthetők a szavak olyan szövegösszefüggésbeli jelentései, amelyek különböző stilisztikai kifejezőeszközök (irónia, perifrázis stb.) alkalmazásával keletkeznek. Ez teszi a szlenget nehezen megfogható nyelvi jelenséggé (és mutatja egyúttal, hogy a szleng beszédmódként is létezik), hisz egy adott pillanatban valamely szó vagy kifejezés félreérthetetlenül szleng, más körülmények között viszont egyáltalán nem az.

A szlengnek különböző típusokba sorolása elsősorban a szókészletként (lexikális kategóriaként, regiszterként) értelmezett szlengre érvényes. Beszédmódként a szleng csak a beszélőközösségben, konkrét szituációkban figyelhető meg. „A szleng esetében ugyanis nem izoláltan létező szavakkal kerül kapcsolatba a gyűjtő — írja erről Szilágyi Márton —, hanem egy szituációhoz kötődő nyelvhasználati, kommunikációs kóddal”. (SZILÁGYI 1992: 431)

4. 1. A szleng mint szókészlet

A magyar szlengkutatásban az 1990-es évek közepe óta elterjedt egy olyan tipizálás, ami a szlengszavak kialakulásának helyét és a szavak egyre szélesebb

társadalmi rétegekben való elterjedését tartja szem előtt, nem feledve, hogy — mivel a szleng kialakulása mindig a beszélőközösségekben történik — elvileg, annyi szlengről beszélhetünk egy nyelvben, ahány beszélőközösség meglétét feltételezzük. Nagyon fontos annak a tudatosítása, hogy a valóságban a szleng mindig a kiscsoportokban születik és működik, csak a nyelvész absztrahál bizonyos közös tulajdonságok alapján szlengtípusokat a valós, tulajdonképpeni nyelvhasználatban létező a kiscsoport-szlengekből. A kiscsoport-szlengek egyszerre képviselik az összes többi típust. Egyszerre területi szleng, amelyeknek érvényességi köre területileg korlátozott (hiszen minden kiscsoport lokálisan jellemezhető), egyszerre szakszleng (hiszen minden kiscsoport közös érdeklődésen vagy érdekeken alapuló szakmai szerveződés) és egyszerre közszleng, amely a nyelvet beszélők számára általánosan ismert dolgokat, fogalmakat megnevező országszerte elterjedt szlengjelenségek összefoglaló neve. A tagok korábban vagy egyidejűleg más csoportok tagjai is: így biztosítják a kiscsoport-szlengek szavainak terjedését, és terjesztik a más beszélőközösségekből származó szlengszavakat. (KIS 1991: 10)

Az absztrakció foka szerint három szintet különböztethetünk meg a szlengben:

1. A *kiscsoport-szlengek* a beszélőközösségek valóságosan létező szlengjei. Ezek nyelvi anyaga az adott kiscsoport tagjai számára a csoport jellegéből következően fontos reáliák megnevezésére vagy újranevezésére szolgál.
2. A *nagycsoport-szlengek* olyan kiscsoportok, beszélőközösségek szlengjéből absztrahálódnak, amelyek valamiben azonosak, és azonosságuk miatt egymással lazább vagy szorosabb kapcsolatba kerülhetnek oly módon, hogy tagjaik között átfedés vagy érintkezés alakul ki. Az egyes beszélők közvetítik a kiscsoportok szlengjét a másik beszélőközösségbe, és ezáltal egyféle kiegyenlítő szerepet játszanak.

A kiscsoportok közötti azonosság alapvetően kétféle lehet: területi (az egy helyen, egymás közelében működő csoportok között) és szakmai (az azonos foglalkozást,

hobbyt űző, azonos életmódot folytató stb. csoportok között). Ennek megfelelően a nagycsoport-szlengeknek két nagyobb fajtáját különböztethetjük meg: a helyi szlengeket és a szakszlengeket.

- A *helyi szlengeken* a területileg szerveződő nagycsoport-szlengeket (egy falu, város, városrész, iskola szlengjét) érthetjük. Erre a szlengtípusra jellemző, hogy szókincese szakmától független, a kiscsoport-szlengek általános szókinceséből származik.
- A *szakszlengek* érdeklődési, foglalkozási alapon elkülönülő csoportokra (katonai, diák, tolvaj, labdarúgó, narkós stb.) jellemzők. Szókincsük a szakmától függő, az azonos szakmához tartozó kiscsoport szlengjének speciális szókinceséből származik.

A valóságban ezek a tiszta típusok gyakran keveredve jelennek meg, sokkal inkább léteznek helyi szakszlengek (a debreceni katonai szleng, a szegedi Csillagbörtön szlengje, a sárbogárdi diáknyelv stb.), mintsem „a” magyar tolvajnyelv vagy „a” magyarországi kábítószer-élvezők szlengje.

3. A helyi és a szakszlengek széles körben elterjedt szavai alkotják a közszlenget. Ez a nyelvközösség számára közös szlengtípus a helytől és szakmától függetlenül ismert szlengszavak csoportját takarja. (KIS 1997: 246 – 253)

4. 2. A szleng mint stilisztikai jelenség

Sokak szerint a szleng felfogható stilisztikai jelenségként is, sőt az a vélemény sem újkeletű, amely a szlenget elsősorban stílárís nyelvi rétegnek tekinti. Andersson és Trudgill például, fenntartva ugyan, hogy meghatározásuk relatív, a stilisztikailag semleges nyelvhasználati szint alatti stílust tekintik szlengnek. (ANDETSSON – TRUDGILL 1999: 247)

A „szleng, ha stílusjelenségnek tekintjük, nem köthető egy bizonyos stílusárnyalathoz, mint ahogyan korábban tették, amikor is kizárólag alantas stílusként, az utca nyelveként értékelték. Változatos stílusértékű elemeket

tartalmaz, és mivel beszélt nyelvi jelenség, leginkább a szabad, kötetlen stílus jellemzi. Ezért is nehéz elhatárolni egyfelől a fesztelen hétköznapi nyelvtől, másfelől a népies kifejezésmódtól. A stiláris változatosság abban is megnyilvánul, hogy egy adott szó stílusértéke is változik a különböző beszédhelyzetekben. Nem mindegy például, hogy szó szerinti vagy metaforikus jelentésben használunk egy szót.”(LIELI 1996: 3)

A magyar szlengről viszonylag kevés stilisztikai vagy retorikai megközelítésű elemzés készült (PÉTER 1980: 273 - 281), pedig a szleng erőteljes stilisztikai többletet létrehozó érzelmi töltése még a hétköznapi beszélők számára is egyértelmű, ezért tartjuk nevetségesnek a *kevés, mint Balaton szelében a hullámverés, mint lócitromban a C vitamin, mint lopótökben a bűnözési hajlam*féle szóláshasonlatokat. (http) Ez az erőteljes stilisztikai többlet legfeltűnőbbben a szleng metaforáiban jelenik meg. A diákszlengben például az elégtelen megnevezésére számtalan metaforikus kifejezést használnak: *fa, aprófa, bunkó, ceka, cerka, dugó, fúró, karó* stb. (HOFFMAN 1996)

Több szlengkutató szerint a szlenget, mint stilisztikai jelenséget nem lehet a stílusárnyalatok vagy a szóképek alapján meghatározni, ugyanis a szleng ennél magasabb szintű stilisztikai kategória: a beszélés egyféle módja. (PÉTER 1999: 31 - 32) Fontosnak tartják hangsúlyozni azt is, hogy a szleng elsődlegesen beszédmód, és csak másodlagosan, a szavakban rögzült „szlengség” révén — annak következtében, hogy bizonyos szavak tipikusan csak ebben a beszédmódban, a szlengben használatosak — válik szótározható lexikális kategóriává.

A meghatározás nehézségei alapján megállapíthatjuk, hogy „a szlenget elég könnyű használni, de rendkívül nehéz azzal a meggyőző könnyedséggel írni róla, amit egy ilyen, első látásra egyértelműnek tűnő tárgy megkíván. Gyakran azonban a legegyszerűbb dolgokat a legnehezebb meghatározni, és mindenképpen ezekről a legnehezebb írni, mivel csupán első látásra tűnnek egyszerűnek. A szleng ugyanis egy különleges, a legitim nyelvhasználat kültelkein kóborló csavargó nyelv, amely azonban folyamatosan igyekszik utat törni a legtiszteletreméltóbb társaságba.”(PARTRIDGE 2002: 17)

5. Alapvető különbségek – szleng és irodalom

Az elsődleges különbség a szleng és az irodalmi nyelv között a gondolatok közlésében és azok kifejezésében nyilvánul meg. A szleng mint nyelvi jelenség a beszélt nyelv sajátossága, ezzel szemben az irodalmi nyelv a köznyelvnek írott stílusnemeként definiálható a nyelvváltozatok rendszerében. A beszélt és írott közlési módra eltérő nyelvi sajátosságok jellemzőek. A legtöbb ember, beszélő és író is egyaránt, éppen ezért nyilvánvaló az, hogy azok a helyzetek, amelyekben írunk sokkal kötöttebbek, mint amelyekben beszélünk, természetesen ebben az esetben is akadnak kivételek.

A előbeszéd a legtöbb nyelvben, így a magyarban is, művelődéstörténeti kötöttségektől függően különböző fokon lényegesen kötöttebb, mint az írott nyelvi megnyilatkozás. A beszéd megtűri a félbehagyott, erősen hiányos mondatokat, a félszavakat, sőt a durvaságot is; beszéd közben a hallgató sok mindent nem nyelvi úton, hanem a helyzetből, gesztusból tud meg. A hangsúly (a mondathangsúly), a hanglejtés, a szünet, a beszédtempó – mely jelenségek természetesen csak beszélt nyelvek, s nyelvenként igen különbözőek lehetnek – sok részinformációval gazdagítják, illetve módosítják a nyelvi jelekkel közölt tartalmakat. Az érthetőség igényével föllépő írás jobban megköveteli, a kerek zárt gondolatokat, s az őket kifejező, jól formált nyelvtani szerkezeteket, egymástól írásban is határozottan elkülönítve, illetve összekapcsolva. Az írott nyelv művészi színvonalú, esztétikai minőséget magukban hordozó alkotásai, az irodalmi műalkotások tartoznak a szűkebb értelemben vett irodalmi nyelv kategóriájába. Ez az irodalmi nyelv a nyelv legkifinomultabb, legváltozatosabb és legbonyolultabb variánsa. Az irodalmi nyelvalkotás azáltal válik ki a gyakorlati jellegű nyelvi közlések sorából, hogy a jelek, jelsorok, szerkezetek, melyekből összeáll, nem hagyományos jelekként szerepelnek, azaz valami más helyett állnak, nemcsak valami tőlük függetlenül mutatnak, hanem önmagukra is visszautalnak. Az irodalmi nyelv gyakran előbbre tart gazdagodásban a többi nyelvváltozatnál, de igen gyakran merít is azokból, jelen esetben a szlengből. (TOLCSVAI 1986: 526 - 528)

A szóbeli közlésre jellemző a közvetlenséget biztosító pongyolább kifejezőmód, kényszertől mentes szóhasználat, a mondatfűzés során a bonyolultságtól mentes rövid mondatok alkalmazása, nagyszámban fordulnak elő hiányos mondatok, sok a közbevetés, és a kifejtetlenség. Továbbá a normákhoz való kisebb ragaszkodás, divatszavak, tájnyelvi elemek, szleng elemek használata is meglehetősen gyakori. Mindezeket a beszédhelyzetből fakadó közvetlen érintkezés teszi lehetővé, a bizalmas, fesztelen társalgási stílus. (SZATHMÁRI 2004: 88) Természetesen a szóbeli közlésre is lehet jellemző választékos, expresszív szóhasználat, mondatszerkesztésben a halmozott mondatrészek, bonyolultabb mondatfűzés alkalmazása, ezek azonban a gondosan megszerkesztett szónoki beszédekre jellemzőek, a szónoki stílusra. Az írott közlésre egyúttal a pontosan megválasztott szavak, kifejezések, igényes nyelvhasználat a jellemző. Gondosan megszerkesztett mondatok, átgondolt szövegszerkesztés, a logikus gondolatfűzés nélkülözhetetlen elemei.

További szembenállásokat szül a hanganyag, bizonyos mértékig szabad fonetikai variáltságával szemben a betűk erős fonológiai kötöttsége és a szupraszegmentális kifejezési eszközök erős leszűkülése. A korrekciók lehetőségének más-más módja, amellet – a már említett – mondanivaló szerkesztettségi igényének, valamint a kommunikációs és esztétikai céloknak különbségei. Egyes vonatkozásokban a szóbeli, másokban az írásbeli közlés kerül fölénybe. Amit a szóbeli közlés elveszít a közlési megformáltság, tagoltság, szabatosság, stilizáltság kisebb fokával, azt bőven behozza a beszélő személyiségének közvetlen ráhatása, az élőbeszédet kísérő mimika, gesztus, az élőbeszéd hangzási színessége, a szupraszegmentális eszközrendszere stb. Amit viszont az írásos közlés veszít az élőbeszéd közvetlenségével, gyorsan válthatóságával, ezerszínű fonetikai arculatával szemben, azt bőven pótolják a közlési érték más vonatkozásai, a grammatikai és stílusbeli kifinomáltság, válogatottság. A nyelvi építőanyag, eszköztár különbségei sem, jelentenek egyik irányban sem lényegesebb minőségi meghatározókat, hiszen – Benkő Loránd negatív példáival élve –, a hangzó beszéd szókészleteti ballasztjaival, töltelékszavaival, nyögéseivel stb. szemben is ott áll az írásműben az ún. könyvnyelvi, papírnyelvi szavak, kifejezések nehézkessége, élettelensége”. (BENKŐ 1988: 17 - 8)

Az írott és beszélt nyelv stílusai között természetesen nincs éles határvonal, hiszen állandó érintkezéseik okán kölcsönösen hatnak egymásra. A dolgozat szempontjából különösen fontos az irodalmi nyelv alakulása szempontjából a szépirodalmi stílus és a társalgási stílus szoros kapcsolatából eredő kölcsönös hatás. A társalgási stíusból egyre több nyelvi elem szívódik fel a szépirodalmi stílusokba, amelyek egyébként kívül esnek az irodalmi nyelv rendszerének a körén. Az eredmény a szépirodalmi stílusnak, általában az írott stílusnak a társalgási stílushoz való közelebb kerülése. (FÁBIÁN – SZATHMÁRI – TERETYÉNI 1958: 8 - 11)

Van az írott nyelvnek egy olyan fajtája, amelyben meglehetősen sok a vizsgált beszélt nyelvi nyelvváltozat, a szleng: olyan irodalmi műfajokban, mint a regények, elbeszélések, főleg azok dialogikus részeiben. Annak ellenére, hogy a dialógusok sohasem élhetnek önálló életet, hiszen szerzői közbeszólások állnak útjába, az írók többnyire az alakok egyéniségéhez szabják a párbeszédet, amely a nyelvhasználatukban is tükröződik. Az elbeszélő művekben az olvasóhoz való közelítés eszköze a párbeszéd, személyesebb síkra emelve a szöveget. Döntő többségében az epika egyes műfajaira jellemzően találkozhatunk szleng elemekkel, ugyanakkor szórványosan előfordulhatnak lírai műfajokban is. A nyelv rétegződése szempontjából meg kell említenem, hogy szleng elemek nem közvetlenül, hanem közvetve a köznyelven keresztül jutnak el az irodalmi nyelvbe. Mindez magyarázható avval a jelenséggel, miszerint ösztönszerű fejlődése és természetes gazdagodása a nyelvnek, hogy építkeznek, fejlődik, hogy területi, esetleg társadalmi nyelvváltozatokból beolvadnak bizonyos elemek a köznyelvbe. A köznyelvtől, pedig egyenes az út az irodalmi, sőt a szépirodalmi nyelvbe. (SEBESTYÉN 1988: 117 - 8) A szlengben beszélő a világot egyfajta erős érzelmi szűrőn keresztül szemléli. Ez az erős érzelmi szűrő a szlengben a szavak, és kifejezések emocionális színezetében nyilvánul meg. Az irodalmi nyelvvel összevetve a szleng szókinccse általában lenéző, lekicsinylő stílusárnyalatot hordoz, ami abból következik, hogy a beszélő a megnevezett dolgokat, jelenségeket, cselekvéseket erős kritikával szemléli, és ezt, - leggyakrabban familiáris, esetleg tréfás, humoros vagy éppenséggel durva, sértő formában – ki is fejezi. A megszületendő kifejezések erős érzelmi töltése leggyakrabban a túlzás

igényében nyilvánul meg, s így stilisztikai minősítésekkel jellemezhetőek (durva, pejoratív, megvető, lenéző, ironikus, gúnyos, tréfás, bizalmas, kedveskedő stb.). Szakirodalmak nagy része ezért is tartja a szlenget stiláris nyelvi rétegnek. Ez a jelenség is magyarázza, hogy sokan a szlenget és a szépírói nyelvet rendkívül közelállónak érzik. (PÉTER 1980: 273 - 81)

A továbbiakban mielőtt rátérnék a szleng elemek megjelenésére az egyes irodalmi művekben, fontosnak tartom megemlíteni, mivel szorosan kapcsolódik az irodalmi nyelvhez a szépirodalmi stílust és hozzá kapcsolódóan az írói nyelvet, az író egyéni stílusát.

A szépirodalmi alkotásokban a nyelvi eszközök változatos funkciót töltenek be, ezáltal lehetővé teszik a nyelv kifejező eszközeinek különleges és rendkívül változatos felhasználási módjait. A művészi hatásra való törekvés indokolja a nyelv lehetőségeinek minél szélesebb körű kiaknázását, esetünkben eltérő stílusváltozathoz tartozó szókészlet, illetve kifejezőkészlet átültetését, abban az esetben is, ha eltér a szoros értelemben vett irodalmi nyelvtől. Az irodalom nyelve önelvű, saját világú, nagymértékben függ az alkotótól és annak művészi céljaitól, amelynek érdekében a nyelv változatos lehetőségeinek nagymértékű értékesítésére törekedve, az írók és költők kiemelkedő szerepet tölthetnek be az irodalmi nyelv, az irodalmi stílusok gazdagításában, a kifejezési lehetőségek megújításában. Lehetővé téve azt is, hogy a mindennapi, természetes nyelv alkalmassá váljon esztétikai értékű szövegek létrehozására. (FÁBIÁN – SZATHMÁRY – TERESTYÉNI 1958: 11 - 3)

Vizsgálatom alapját a továbbiakban olyan irodalmi szövegek képezik, amelyeknek többsége az epika műnemébe sorolható, de kitekintést nyújtok a lírai költészet egy-egy jeles darabjára is. Mindez azért szükséges, mert annak vizsgálata során, hogy milyen formában jelennek meg szleng elemek az irodalomban, mindenekelőtt egy mennyiségi értékelést kívánok elvégezni, természetesen a teljesség igénye nélkül, pusztán az érzékletesség kedvéért. Majd a továbbiakban egy-egy általam kiválasztott prózai mű alapján vizsgálom tovább a nyelvi jelenséget, amelynek során már nem mennyiségi szempontokat veszek figyelembe, hanem az elbeszélés narratív technikáinak, valamint a szókészlet és

stilisztikai funkció együttes figyelembevételével keresem a választ arra a kérdésre, hogy mi a szerepe, funkciója ezen alkotásokban szleng elemek alkalmazásának.

6. A szleng megjelenése irodalmi szövegekben

Volt olyan időszak, amikor az irodalom még alig élt az általában irodalom alattinak minősített szleng nyelvi eszközeivel. Az utóbbi néhány évtizedben egyre gyakrabban találkozunk szlengelemekkel az irodalomban, az olvasó kezébe egyre gyakrabban kerülnek ilyen jellegű alkotások, amelyek sokakban vegyes érzelmeket keltenek. Nem célom, hogy ítéletet mondjak arról, gazdagítja, avagy szegényíti helyénvaló, avagy nem irodalmi művekben szleng elemek alkalmazása, hiszen közhelynek számít már, hogy avatott író kezében bármilyen eszköz felhasználható művészi céljai elérésének érdekében. (SOLTÉSZ 1965: 2)

Bárczi Géza, A „pesti nyelv” c. tanulmányában már megjegyezte, annak ellenére, hogy a szlengszavak kérészéletűek, néhányuk meggyökeresedhetik, ezáltal az irodalmi nyelvbe is behatolhat. Az angol (amerikai) társalgási nyelvbe, a francia köz- és irodalmi nyelvbe évszázadok óta, de különösen az utóbbi évtizedekben rengeteg argó kifejezés hatolt be és nyert polgárjogot. A spanyol irodalomban már Cervantes a Don Quijote-ban és Rinconete y Cortadillo című novellájában használ argó kifejezéseket. Miután a francia udvarban a XVIII. században uralkodó argódivat hamar letűnt, a romantikusok óta különösen Hugo és Sue kezdeményezésére a francia irodalomban is mind nagyobb szerepe jutott az argónak, úgyhogy a modern francia irodalomnak nem egy terméke, az alsóbb rendű, argotikus nyelv ismerete nélkül ma már érthetetlen kifejezései, a magyar nyelvben is megfigyelhetőek. A *pali*, *pasi*, *zsarú*, *strici*, *guba*, *smonca*, *link*, *stramm*, *vas*, *dumál*, *megvág*, *elpucol*, *bedől neki*, *bukik rá*, *kinn van a vízből*, és tömérdek más, ma már, ha nem is általánosan használt, de többnyire általánosan megértett szavak, sőt pl. a *mozi* vagy a *becsapni* ige, úgy látszik végleg bevonult a köz-, sőt az irodalmi nyelvbe is. Jókai egész kis diák-argó szótárt ad, Arany János is használ kártyás-argó szót, s pl. Ambrus Zoltán tárcacikkeiből és karcolataiból a kilencvenes – kilencszázas évek lóverseny-argóját úgy szólván tökéletesen meg lehet ismerni. Karinthy Frigyes, Molnár Ferenc, Szép Ernő, Heltai Jenő és sokan mások a tulajdonképpeni jassz-nyelvet is bőven felhasználják. Igaz, hogy az irodalomba való ilyen ideiglenes behatolás egyáltalában nem jelenti a szó meggyökeresedését, hiszen ilyen szavakat leginkább csak kuriózumképen vagy

jellemző eszközül használnak, s pl. a *kártya nem fest* (Arany, Hídatadás) kifejezés ma már ismeretlen. (BÁRCZI 1932: 7 - 8) Jókai említi *Diákok regénye* c. könyvében (BÁRCZI 1932: 10), hogy az ún. *csittvári krónikát* 1665-től kezdve Sárospatakon írták, s minden nevezetes esemény, melyről hallgatni kellett (szerinte innen a "csitt" elnevezés), belekerült. A krónika azonban csak egy szólásmondásban maradt fenn: "Ez is a csicsvai könyvbe való" 'nagyot hazudott' jelentéssel. Az író viszont *És mégis mozog a föld!* (1872) c. regényének elején szép számmal közöl kifejezéseket a debreceni kollégium diáknyelvéből, akár később *Móricz a Légy jó mindhalálig*-ban (1921). (HOFFMAN 1966)

Tagadhatatlan tény, tehát hogy regényekben, novellákban, drámákban, versekben egyre gyakrabban fordulnak elő szlengszavak, kifejezések. A mindennapi életben, társalgásban egyre gyakrabban fordulnak elő szlengelemek, amelyek nemcsak mindennapjainkra vannak hatással, hanem esetünkben az irodalomra is. Újabb közhellyel élve az irodalom az élet tükré és, ezt a megállapítást elfogadva, hiszen annak kell lennie, az írói valóságábrázolás szempontjából elfogadható, sőt szükséges szleng elemek alkalmazása, hiszen meglehetősen furcsa volna, ha íróink például egy diákcsoporthoz, a nyelvi normákhoz ragaszkodva ábrázolnának. Ami a szleng elemeknek az irodalomba való beszivárgását illeti, előfordulásuk alapján, tekintsük át röviden azokat az eseteket, ahol szórványosan figyelhetőek meg szleng elemek. (SZÜTS 1974: 605 - 607)

Ady Endre tudatos kiaknázója és terjesztője a szlengkifejezéseknek. Költészetében új magatartásformájának, lázadó mivoltának kifejezőeszközei a szleng elemek. Verseit az érzelmek túltengése jellemzi, a külvilág benyomásai iránti nagy fogékonysága, az élet és a sors fordulataira való erős visszahatás, az átélés erőssége. A költő egyéniségének egészében az érzelmeké a döntő szó, a vállalt próféta szerep megvalósításában a szlengkifejezések expresszív jellegük nélkül fogva lehetőséget nyújthatnak, a feszültség- és hangulatkeltés eszközeiként szolgálnak: „Hajszás sereg volt a mi seregünk.../ Előttünk és utánunk *kalamajka*” vagy „Hol a *pasasra* gúnnyal várnak lesve”.

Arany János több olyan szót használ, amelyek régen megvoltak nyelvünkben, mielőtt szleng kifejezésnek minősítették, használták a szavakra a jassz, diáknyelv, tolvajnyelv, sőt a tájnyelvi kifejezést is, a szótározások kapcsán. A *gugyi* 'pálinka'

szót Arany hozta be az irodalomba, kedvelte expresszív, humoros jellegénél fogva. Megtalálhatjuk az Elveszett alkotmányban „Szép szilvóriumok föleresztve színes faolajjal, / Végre az úgynevezett gugyiaknak egész pereputtya”, a Bolond Istókban „...az a pohár *Gugyi*, mely rája vár”.

Csokonai adja a *kalamajka* szó első előfordulását, mai jelentésétől meglehetősen eltérő jelentésben, viszont bizonyára a figyelemfelkeltés szándékával és erős hangulatiságának köszönhetően: „Ritka oly szobalyány, frizérozó s dajka, Hogy ne jutott volna néki *kalamajka*”

Déry Tibor a mindennapi életet ábrázolja, szereplőit azokkal a szavakkal beszélgeti, amelyeket maguk is használnak. Talpsimogató című egyfelvonásosának szereplői így beszélnek, élethűen: „*Köpd ki!*” ’mondd meg’; „Kati *leégette*, mikor udvarolni akart neki” ’elutasít’; „Ez a vén *spiné*, hogy kerül ide?” ’asszony’. Szereplőinek jellem- és környezetrajzára törekedve kiaknázza szleng szavakban rejlő lehetőségeket.

József Attila a peremvárosok hangulatának költőiesítője, a munkásnegyedek világának megéneklője. Kiválóan alkalmazza azokat a figyelemfelkeltő, hangulatfelidéző szlengszavakat, amelyek művészi céljainak megfelelnek: „Csak öntudatlan *falazunk* a gaznak, Kik dölyffel hisszük magunkat igaznak”. József Attila szívesen merít a munkásvilág szó- és kifejezőkészletéből.

Karinthy Frigyes a köztudomás szerint maga találta ki, és alkalmazta humoreszkjeiben a *halandzsa* szót, amely tolvajszótárba is bekerült. A *halandzsa* elferdített beszéd, amelynek semmi értelme sincs. Itt azzal az esettel találkozunk, amikor a szleng vesz át szót az irodalomból.

Radnóti Miklós két jassznak szótározott, de azóta már a köznyelvbe átkerült szót használ: a *ricsaj* és a *duma* szót. A *ricsajt* – stílszerűen – Párizs című versében használja, ott is az utolsó sorban, amely a Tajtékos ég című kötetben jelent meg: „Akkor tanultam meg, hogy hajdanán milyen / *ricsajban* úszhatott, a Hold alatt Noé”. A *duma* szó nyelvesztétikai szempontból jelentős: „<szerezőm>...ő tudja, mikor / keveredtek réti szavaim közé / a *pesti dumák*; mint a tölcséres / vihar, hogy hízott a nyelvem és / ropogott s hogy vitte versekbe / szerte a lábadozó szél!” ’beszél, karattyol’.

Sánta Ferenc Objektív nehézségek című novellájában a munkások *szakinak* szólítják egymást, a valóságot híven tükrözve, a szaknyelvből emelve nyelvi kifejezést az irodalmi nyelvbe.

Veres Péter Rossz asszony című kisregénye dialógusaiban használja a spiné és a süket duma 'üres beszéd, link beszéd' szlengszavakat. (ZOLNAI 1956: 511 - 517)

Vannak olyan alkotások, ahol természetes arányban figyelhető meg szleng elemek alkalmazása irodalmi alkotásokban, azonban az, hogy mit nevezünk természetes arálynak szubjektív meghatározás. Úgy vélem olyan epikus műfajokra lehet jellemző, ahol a szereplők dialógusai, „megkövetelik” a jellemrajz és a környezetábrázolás kapcsán - természetesen az avatatlan „fül” számára nem az érthetlenségig halmozva -, szlengszavak- és kifejezések alkalmazását. Olyan esetekben, ahol különböző társadalmi rétegek nyelve sajátosan jellemzi az adott csoportot, legyen szó ifjúságról, azonos szakmához tartozó egyénekről stb.

Villon-fordításokban mindenekelőtt nem szórványos nyelvi jelenségként jelenik meg a szleng, hiszen a XV. századi francia író kedvelte a szleng kifejezéseket: „, a sok szajré mind mire megy” 'lopott tárgy'; „szólítsd rútul a baleket”. Villon nagyságához hozzátartozik züllött-hányatott élete, talán törvényes társadalmon kívül kellett élnie, hogy minden ellen lázadó indulatai megsűrűsödjenek, hogy áthevítsék költészetét még akkor is, ha egy-egy részletét, sajátos tolvajnyelvi szlengjének ma már nem is értjük. Verseinek kocsmaszaga, börtönszaga, szegényszaga, templomszaga, szerelemszaga, halálszaga, rothadásszaga van. Tisztán lát, s vesz számba mindent, szenvedély és értelem rendezí anyagát. Kedves csúfolódása, goromba humora, nyers szókimondása mind annak a nyelvnek a hozadéka, amelyet maga is használt, és amelyek verseinek oly sajátos hangulatot kölcsönöznek. Közvetlenség és dinamika jellemzi a versek nyelvezetét, merészen alkalmazza a zsargon, jassz, szlengszavakat és kifejezéseket, használatuktól egyáltalán nem riad vissza. Ami költészetét egészében jellemzi az a változatlan életteljesség. A Villon korabeli társadalomban mindenki harcol mindenki ellen, legfőképpen a társadalom konvenciói ellen. A párizsi utcák zsebmetszőktől, kocsmái, vásári, templomi és más tolvajoktól, az útonállóktól, a

hamiskártyásoktól, orvgazdáktól hangos ebben az időszakban, a társadalom legkülönbözőbb rétegeiből tobzódva. Voltak közöttük elbocsátott, kenyérkereső katonák, lecsúszott, kártyás, borissza nemesifjúk, üldözött pórok, tönkrement kalmárok, züllött papok, szökött rabok és kicsapott vagy akár csak kalandra vágyó diákok, akik a fenékgig romlott és bizonytalanná vált világban keresve sem találhattak jobb célt, elérhetőbb eszményt, mint meztelen életüknek hiábavaló mentését. Az eltérő társadalmi rétegek csoportnyelve meglehetősen változatos képet mutat, mind a szókincset, mind a kifejezőképességet tekintve. Lehetőséget adva a költőnek, hogy közöttük könnyedén válogasson, alkalmazási lehetőségeiket kiaknázza, ezért is maradhatott az utókorra vagy egy tucat tolvajnyelven írt ballada. A későbbiek folyamán még tárgyalom a műfordítás szempontjából felmerülő problémákat, és nehézségeket Villon költészetével kapcsolatban. (GYERGYAI 1974: 171 – 189)

Kolozsvári Grandpierre Emil egyik stílusparódiájában, amelynek címe: A fekete bula, ömlesztve, az érthetlenség határát súrolva találkozunk szleng elemekkel. Paródiáról révén szó az író sokszorta sűrűbben használja a szleng elemeket, mint ahogyan azok a mindennapi beszédben előfordulnak. A novella terjedelméhez képest a szleng elemek használata átlépi a természetes használatot, a szleng túltengése figyelhető meg, szlengszavak halmozása, amely ily módon válik a humor forrásává. Sikeresen bizonyítva, hogy lehet hatásos szatírárt írni egy korosztályról, ebben az esetben az ifjúságról. (SZŰTS 1974: 606) Álljon itt egy rövid részlet, az érzékeltetés kedvéért:

„Marhára sajnáltam a két öreglányt, majd berósáltak az ijedségtől, hogy az életemet elbazilikáztam... Még nem voltam, olyan pipás, hogy kipakoljak... Ezen marhára csodálkoztam, mert szerintem állati jó a szerelésem...:bőrjakó, farmer, a srácok, majd lerohadtak, mikor megláttak...”(KOLOZSVÁRI 1967: 534 - 535)

7. Az elbeszélői nézőpont

Az epikai műfajok a külvilágban lefolyó eseményt- illetve cselekménysor életanyagát adják, természetesen tagadhatatlan a személyes, élményi kiindulás, lényegi eleme mégis csak a külvilágra való koncentrálttság, s benne nemcsak önábrázolás létezik, hanem beleélés, idegen jellemek tudatába, képesség arra, hogy megértssem a sajátomtól eltérő világot, embereket, gondolataikat, lelkialkatukat. Az ábrázolás válik uralkodóvá az epikai műfajokban, elsősorban gondolkodásmódok, érzelmek, események megjelenítője.

Elbeszélésnek tekinthető minden olyan közlés, amely történetet és történetmondót foglal magába. Az elbeszélő művekben megkülönböztethető a történetmondás beszédhelyzete, mint szervező elem, valamint a történet, amely értelemszerűen alá van rendelve az előbbinek. A történet eseményekből, cselekvésből és történésből, illetve szereplőkből és környezetből tevődik össze, az elbeszélés a történet modalitása. Különböző rétegek fedezhetőek fel egy-egy elbeszélés vizsgálata során, a közvetlen nyelvi egységektől, az elvontabb szerkezeti egységek felé. Az elsőnek a szöveg stilizáltsága felel meg, tehát a szóképek és a szóalakzatok szövegalkotó tevékenysége, a második szinten vizsgálendő az idő- és térbeliség kérdésköre, a harmadik síkot az elbeszélő, a szereplő és a történetbefogadó viszony, végül a negyediket az elbeszélő történet értékszerkezete, világképe képezi. Annak ellenére, hogy különböző rétegek, szerkesztettségi vagy szervezetségi szintek állíthatóak fel egy elbeszélés vizsgálata során természetesen nem jelentik azt, hogy ezek a határok merevek, átjárhatatlanok, sőt inkább egyfajta dinamizmusról lehetne beszélni. Az író választ az elbeszélés lehetséges formái közül, választását eleve megszabják kulturális tényezők, a történetileg-társadalmilag érvényes elbeszélő műfajok – így a mítosz, a mese, az eposz, a példázat, a legenda, a románcos történet, a vallomás, a pikareszk, az életrajz, az életkép, a regény és a történetírás. (SZEGEDY-MASZÁK 1998: 9 - 11)

Az elbeszélő szövegek egyes rétegei közül az elbeszélő, a narrátor nézőpontja alapján is felépíthető egyfajta regénytípológia, amely más tipológiákkal kevésbé állítható párhuzamba. Az eltérő előadásmód, közlésmód vizsgálata során, az epikus műfajok között merőben eltérő narrátor technikákat figyelhetünk meg. A

közlésmóddal összefügg az a tény, hogy az epika objektív jellegű, az elbeszélői műfajokban mindig érezhető az író jelenléte, az esetek jelentős részében közvetlen szerzői közlésekkel is találkozunk. Az epikai elbeszélő világnézeti, érzelmi magatartása meghatározza az egész mű jellegét. Az elbeszélő álláspontja, nézőpontja meghatározó az eseményekkel kapcsolatban. A narrátor személyét azonban nem szabad feltétlenül az íróval azonosítani, inkább valahol középen áll az író és a teremtett világ között, részben a szereplőkhöz hasonló írói teremtmény.

A hagyományos forma, amikor az elbeszélő harmadik személyben mondja el az eseményeket, s ehhez szerzői megjegyzéseket fűz. Az auktoriális (szerzői) formának nevezett változat mindig hangsúlyozza az elbeszélés múltbeli jellegét, a nyelvi formákban is a befejezett múlt dominál. A narrátor a hősök lelkivilágáról jóval többet tud valamennyi szereplőnél, bizonyos esetekben joggal beszélhetünk vele kapcsolatban mindentudó elbeszélőről. Az auktoriális formánál is előfordulhat az, hogy a szerző egyik választott alakjának szemszögéből ábrázol, anélkül hogy ezt külön jelezné. A novellához jellegzetesen a kívülálló megfigyelő perspektíva, míg a regény megtűri a mindentudó perspektívát, sőt egyéb változatokat is. A szerzői kommentálás csökkenése, nézőpont váltása egy alkotáson belül, a szereplőkből kiindulva fontos esztétikai jelenség,

Az én-forma során az író átélőként lép fel, akinek az elbeszélő történetben kisebb-nagyobb szerepe van. Meglehetősen gyakran fordul elő ez a típusú elbeszélői perspektíva, utalva arra, hogy elbeszélés szoros kapcsolatban áll az első személyes, dokumentatív műfajokkal. Ez a forma legfőképp a személyesen átélt megjelenítést engedheti meg, az ábrázolás ezáltal szűkebb körű az auktoriális változatnál, emellett az önelemzés megnövekedett lehetőségeivel szolgál.

Ha a szerző lemond a közbeszólásról, s általában igyekszik háttérben maradni, az olvasónak az az illúziója támad, hogy az eseményeket minden közvetítő nélkül, saját szemével látja. Ezáltal bepillantást nyerhet a szereplők lelkivilágába, párbeszédeibe, közelebb kerülve az ábrázolni kívánt világhoz. Tárgyilagosság, tényszerű közlésmód jellemzi, valamint jellegzetes nyelvi velejárója a szabad függő beszéd – *franciául style indirect libre* –, amelyet átképzeléses előadásnak neveznek. (BARTA – KARDOS – NAGY 1993: 102 - 133)

Természetesen az előzőekben ábrázolt perspektívák közötti határok nem merevek, nem átjárhatatlanok, a valóságban átmenetekkel van dolgunk. Egy-egy elbeszélői nézőpont azonban dominánsá válhat az egyes szövegekben, így azok jellegét is meghatározhatja.

A továbbiakban a szleng megjelenését vizsgálom néhány általam kiválasztott regény és novella szövegén keresztül. Az előzőekben megfigyelt, egymástól eltérő narrátor technikák bevonásával a szleng megjelenésére a legjellemzőbbet keresve. Azt megfigyelve tehát, hogy az eltérő technikák közül melyik a legalkalmasabb arra, hogy a vizsgált nyelvi jelenség – a szleng -, mint a beszélt nyelv sajátossága irodalmi alkotásban megjelenve, „az élet tükre” legyen. A mennyiségi vizsgálat során már láthattuk, hogy szleng elemek megjelenhetnek szórványosan irodalmi alkotásokban, többnyire ez a jelenség a lírai alkotások jellemző sajátossága. Természetes arányban, valamint túlsúlyban megjelenve már elbeszélő szövegekben is találkozhatunk szleng elemekkel. Fontosnak tartom a vizsgált szövegeknél azt is megfigyelni, hogy az író természetes, avagy mesterséges nyelvet használ-e a szövegekben, mindezt természetesen a szleng mint nyelvi jelenség megjelenésével kapcsolatban vizsgálva. Természetes nyelven olyan nyelvváltozatot értve, amelyet az anyanyelvi beszélők folytonosan használnak, adott társadalmi csoportban és nem mesterségesen létrehozott szóalkotási folyamatok eredményei. Ezen kívül kitérek az egyes szövegekkel kapcsolatban azok szó-és kifejezőképességére, illetve stilisztikai funkcióira is.

8. Irodalmi alkotások a szleng tükrében

Mint már arról említést tettem szleng elemek irodalmi alkalmazása Magyarországon először műfordításokban jelentkezett, közöttük az egyik, amelynek magyarra való átültetése heves vitákat kavart, J. D. Salinger Zabhegyező című alkotása. A regény főhőse és egyben elbeszélője Holden Caulfield 17 éves amerikai gimnazista, egy gazdag középosztálybeli New York-i család sarja, aki a kamaszok legáltalánosabb „betegségétől” szenved: nem találja helyét a világban. A gyermekkorából már kinőtt, a felnőttek világától rettegő, iszonyodó Holdent épp a negyedik iskolából csapták ki, a jó nevű Pency-ből, s így mintegy légüres térbe kerül. A cselekmény egy meg nem értett, a társadalmi konvenciókat befogadni képtelen s ezért mindenhol kutasított útkereső kamasz fiú háromnapos kálváriáját, több síkon is értelmezhető hazatalálását meséli el, néha egészen abszurd, máskor elmélkedésre készítő kalandokon keresztül. Holden első személyben mondja el kicsapása utáni három napjának történetét, amelyet New York-i éjszakai mulatóhelyeken, kétes hírű szállodában s az utcán tölt el. Közben mindent megpróbál, hogy a világgal, az emberekkel normális kapcsolatot alakítson ki, de sikertelenül. Mindenhol hazug és gátlástalan emberekkel találkozik, szinte már menekül az emberektől, az emberi világtól. Egyetlen élőlény van a könyörtelen világban, akivel beszélhet, őszintén beszélhet, s aki talán meg is érti valamennyire, titokban felkeresett tízéves kishúga. De ő sem tud segíteni. (<http://www.ekultura.hu/mutat.php?cid=2979>) Ebben az esetben tehát a narratív nézőpont egyik jellemző típusával találkozunk, amikor az író átélőként lép fel. Azonban nem kell azt elfelejtenünk, hogy a narrátor személyét nem szabad feltétlenül az íróval, jelen esetben Salingerrel azonosítani. Az első személyű elbeszélés segíti a könnyedebb hangvétel létrehozását, a figurák jellemzését, a milliőrajzot (VARSÁNYI 1988: 140). Az olvasó képes átadni magát az elbeszélés varázsának, képessé válik arra, hogy közelebb kerüljön az ábrázolni kívánt világhoz. Az író tulajdonképpen behelyezkedik hőse tudatába, s, ezáltal teremtett alakja sajátos nyelvhasználatán keresztül, objektíven ábrázolja a megjeleníteni kívánt figurát. A konfesszionális elbeszélés sajátosságaiából adódóan a narrátor sokszor elkalandozik, eltér a tárgyától, és a felnőtt olvasó számára már

régen megoldott, vagy örökké lezáratlanul maradó kérdéseken mereng - lényegében visszatükrözi a világot, ám lelkének tükre állandóan változik, hol gyűlölve, hol szeretve gyűjti össze és adja vissza az élményeket. A regény tehát hagyományos elbeszélő formában, valamint időrendben íródott, az események időrendjét azonban gyakran megszakítják Holden visszaemlékezései, a főhős történetét egy ideggyógyintézet lakójaként meséli el. A visszaemlékezéseknek fontos szerepük van, mert plasztikusabbá teszik a főszereplő törekvéseit, vágyait és zűrzavaros, de igen szeretetreméltó alakját.

„Szombat este Pencey-ben mindig ugyanaz volta a kaja. Marhamód fölvtágtak vele, mert sült húst adtak. Ezer dollárba lefogadom, csak azért adták, mert...”(SALINGER 1951: 37)

A regény stílusa állandóan a humor, az ironia és az érzelmesség között lebeg, de olyan finoman, hogy éppen csak érinti mindegyiket, s hétköznapi ifjúsági nyelv fordulataival ötvözve sajátos hangulatot teremt. Holden monológjában, első személyben elmondott vallomásában művészi rangra emeli a mai fiatalok nyelvét, beszédstílusát.

„Egy-két pattanásos mókust és platinaszőke kurvát kivéve, elég üres volt a hall. Viszont a Leander-ből behallatszott a zene. Átmentem oda. Nem volt zsúfolt, mégis tetű asztalt adtak, egész hátul. Meg kellett volna lobogtatnom egy tizest a főpincér orra alatt. New Yorkban, öregem, csak a pénz beszél, nem vicc.”(SALINGER 1951: 69)

A regény nyelve több rétegből tevődik össze, kiindulásában, az Amerikában igen népszerű Ring Lardner elbeszéléseinek nyelvét követi, ezt egészítik ki az amerikai középiskolás diákok és hipszterek szlengjéből vett szavak, kifejezések. Holden Caulfield stílusát rendkívüli szenzibilitás, finomság, ízlés jellemzi, még a diáknyelv durva, obszcén szavai sem hatnak benne ízléstelenül. Salinger regénye, ezáltal nemcsak a kamaszlélek kitűnő, hiteles rajza, hanem a társadalmi konformizmus ellen lázadó ember kudarcának a szimbóluma is egyaránt. Holden figuráját elemezve az irodalomkritika igyekszik bizonyítani, hogy J. D. Salinger osztotta azt a Rousseau-i gondolatot miszerint az egyén jónak születik, s csak az akarata ellenére rákényszerített idegen és elferdült civilizáció, az intézmények rontják el. (<http://www.ekultura.hu/mutat.php?cid=2979>)

Salinger prózája előszeretettel alkalmaz szleng elemeket, különösen a dialogikus részekben. A kutatók többsége azt az álláspontot képviseli, hogy a salingeri szleng a figurák élő beszédének pontos rögzítése, az individualizálásnak, belső világuk bemutatásának legfontosabb eszköze.

„- *Ne játszd meg a hülyét mert egyszer úgy maradsz!*

- *Csak húzlak. Ide figyelj Luce! Te intelligens tag vagy.* ” (SALINGER 1951: 142)

Ez a megállapítás azonban csak részben lehet helytálló, hiszen az író nem végzett kutatásokat, szociolingvisztikai felméréseket azzal kapcsolatban, hogy alkalmazott figurái adott társadalmi csoporthoz tartozóan milyen jellegzetes nyelvhasználati formákat alkalmaznak. Annak ellenére, hogy mélyreható kutatást nem végzett a nyelvhasználattal kapcsolatban mégis, átgondolt, kimunkált alkotásról beszélhetünk, ehhez csak figyelembe kell venni azt a tényt, hogy a Zabhegyezőn mintegy tíz évig dolgozott. Szavak ezreit forgatta meg, próbálgatta őket, hogy szemantikájuk újszerű alkalmazása révén hadat üzenhessen az irodalmi kánonok által szentesített, de az évszázados használatból elkopott szavaknak. Salinger megértette, hogy a nyelvi standard a társadalom mérsékelt rétegeinek a nyelve, míg a szleng nem éri be a standard kifejezési lehetőségeivel, hanem sikerrel fejez ki élő lelkiállapotokat, szerelem és harag, bánat és öröm keltette érzéseket. A szöveg nyelvezetének stilisztikai funkcióira irányuló vizsgálata során kimutatható, hogy míg a standard nyelv egyes elemei egyre terjedősebbé, erőtlenebbé és elvontabbá válnak, addig a szleng kifejezések mind konkrétabbak, és ami a legfontosabbak étellelibbek. A szleng kifejezőbb, asszociációkban gazdagabb, Salinger tehát a frissesség és az életszerű hatás kedvéért folyamodik alkalmazásához, közelebb jutva így az objektív világhoz. Ezért tud az egyéni jellegzetességekre, a kifinomult lélekábrázolásra koncentrálni, a szleng elemek segítik az író a tizenéves diákok és más figurák izgalmanak kifejezésében, a konfliktussal teli szenvedélyek, a szerelem, a szeretet és szexuális ösztönök, a képmutatás iránti gyűlölet megrajzolásában. Ezzel a nyelvhasználattal él Holden, a fiatal prostituált Sunny, a gonosz zsaroló Maurice és más figurák. A szleng alkalmazása felszabadítja a figurákat azon nyelvi viselkedésmód alól, amelyet a nyelvi standard kényszerít rájuk. Erősíti figuráinak egyéni lelki és szellemi

beállítottságát, elősegíti a humor, valamint a gúny kibontakozását. (ROT 1979: 37 - 54)

Salinger elsőrangú beleélő-képességét igazolja, az a valóság-hű kép, amelyet a felnőtté válás fájdalmait csak nehezen viselő Holdenről fest. Az író legnagyobb érdemévé tehát a valószerűség, a valóságtól egy pillanatra sem elrugaszkodó fikcionalitás. Ehhez hozzájárul a nyelvezet, az alkalmazott szleng és diáknyelv, amihez az író saját újra meg újra felbukkanó szóalkotásokkal járul hozzá. A szöveg elevennek hat, az író megtalálta azokat a szófordulatokat és kiejzéseket, amelyek ha közben ki is mentek a divatból, évtizedekkel később is értelmezhetőek maradtak. Salinger Zabhegyezője az amerikai irodalom egyik, a magyar irodalom viszonylatában is legnagyobb hatású műve, amely korszakot, életérzést és nyelvi stílust teremtett, és a szleng egészen új értelmezését és dimenzióit vetette fel.

Az írók, mint már láthattuk többnyire jellem-és környezetfestő szándékkal, használják szleng elemeit. Nincs ez másként Jack Kerouac Úton (On the Road) című 1966-ban megjelent – az amerikai irodalom, számomra nagy hatású - beat regényében sem. Kerouac az 1950-es években a beatnemzedék írójaként lett ismert, a beatirodalom egyik alapítója. Maga a beat szó többértelmű. Jelent vetést, ütést, s átvitt értelemben jelenti a megvert nemzedéket, amely a második világháború után nem találja helyét, amely nem óhajt, nem tud beilleszkedni a teljesítményelvű polgári társadalomba, amely a marginalizálódást választva radikálisan elutasítja a társadalomban megkövetelt konformizmust. A beat a zene ütemére is utal, s felhangjaiban a beatific szóra is emlékeztet, amely boldogot, üdvözlöt jelent. Író barátai, Allen Ginsberg, William Burroughs, Clelon Holmes, Carl Solomon, Noel Cassidy a beatmozgalom vezéralakjai új utakra csábították írónkat. S ezt nem csak képletesen tették, 1943 és 50 között író és költő barátait követve bejárta Amerika negyvenhét államát. Az első számú barát a mentor Noel Cassidy volt, róla mintázta regénye főhősét, Dean Moriartyt. A magyarul is többször megjelent regényt sajátos életérzés jellemzi: a céltalanul sodródó, mégis emberi alakok kíméletlen nyíltsággal (néha addig szokatlan naturalizmussal) leírt kalandjai egy örökké útkereső nemzedéknek állítanak emléket. Kerouac regényírói stílusa, amit Allen Ginsberg spontán popprózának nevezett, legalábbis

a meghirdetett ars poetica szerint a beszéd szabad, megformálatlan áradását kívánja követni. Azt a látszatot kelti, mintha az író minden előzetes megfontolás, kompozíciós elképzelés nélkül azt vetné papírra, ami eszébe jut. Valójában Kerouac prózájának látszólagos kötetlensége nagyon is tudatos írói munka, formálás, csiszolás eredménye. A beatnemzedék bibliájának tekintett regény fogadtatása nem volt egyértelmű: azok a fiatalok, akik torkig voltak a háború utáni amerikai társadalom konformista, konvencionális és konfekcionált életformájával, próféciaként fogadták az író szavait. A hivatalos kritika viszont a fiatalság felnőtellenes forrongásának, hedonizmusának szélsőséges kifejezőjeként utasította el. A regény cselekménye roppant egyszerű: Sal Paradise (a főhős valójában maga a szerző), Dean Moriarty és barátai keresztül-kasul száguldoznak az amerikai kontinensen, miközben végesincs beszélgetéseket folytatnak. A vándorlás, a száguldás, a "ma itt, holnap ott" állandó bizonytalansága adja a regény látszólag laza, epizódokra széthulló szerkezetét. Valójában azonban az út, az állandó "úton levés" az atomernyő alatti élet jelképe, a vándorlás maga a cél, s ez a szimbólum teremti meg a mű strukturális egységét. A regény minden szociológiai tanulmánynál pontosabb látéleletet ad erről az életformáról, s arról a folyamatról, ahogy ezek az értelmes, jobb sorsra méltó fiatalok lelkesen és megszállottan elfogyasztják életüket az ivászat, a vad szeretkezések és kábítószeres forgatagában. A regény máig érvényes korpépet fest arról a megszállott amerikai nemzedékről, amelynek szentjei a filmsztárok és az akkor "örömzenész" muzsikások voltak, mártírjai a börtöntöltelékek és prófétái az örültek. (<http://www.ekultura.hu/mutat.php?id=610>)

Kerouac meglehetősen közvetlen stílusban tárja elénk mindezt, ötvözve a korra jellemző beszédstílus használatával, szleng elemek alkalmazásával (minden dicséret a magyar fordítóé), néha megmosolyogtató vagy fejtöresre okot adó szó- illetve mondatfüzerekkel.

„-Lesz kapsz a mamától odahaza – beszéltek egymás közt, majd az egyik visszasomfordált hozzám.

-Mondd meg ennek a texasi vadtuloknak, hogy betakarjuk csúnyára, ha a bátyám holnap estére vissza nem kerül. ”(KEROUAC 1983: 77)

„Engem ne hergelj hallod! Állati rohadt mikor hergelik az embert hallod?”(KEROUAC 1982: 283)

Fájó realitással tárja elénk a csavargó élet kínjait és örömeit, de a hangsúlyt nem ennek elemzésére, hanem - Dean és Sal közös utazásainak filmszerű leírásával - a cselekmény tárgyalására helyezi. Az Úton különös, rendhagyó regény. Az egyes ember sorsát életrajzának alapvető eseményei, fordulatai határozzák meg. A regény szereplői számára a tények azonban mellékesek, a lényeg a köznapi életből való kilépés, az utazás, az úton levés szabadsága, kötetlensége, az ismeretlen hatalmas ország csodálatos tájainak, különös embereinek a megismerése, a különféle találkozások, barátságok, a gyors, felelőtlen szerelmek, a pusztaszexualitás gyönyöre, az ital és egyéb, brutálisabb kábítószeres mámore, a végtelen beszélgetések, filozofálások az élet értelmetlen értelméről. S mind ezen közben szól, harsog a rockzene, amelynek vibráló üteme áthatja testüket, lelküket. A regény stílusa, hangja valóban annyira újszerű volt, hogy a kiadó, a Viking Press hat évig fontolgatta, amíg 1957-ben elszánta magát az Úton kiadására.

Ebben az esetben is első személyű elbeszélővel van dolgunk, ahogy azt már Salinger Zabhegyező című alkotásánál láthattuk. A narratív technika alkalmazása itt sem véletlen. Ugyanazt a célt szolgálja, mint Salinger alkotásában, a közvetlenebb hangnem kialakítását, az intimitás kibontakozásának lehetőségét. Az első személyes elbeszélés választása azért sem meglepő, hiszen ez a választott technika szoros kapcsolatban áll a dokumentatív műfajokkal. Ha figyelembe vesszük, hogy az író maga is bejárta Amerikát, szereplőit barátairól mintázta, akik szintén vele tartottak, valószínűleg maga is átélt hasonló eseményeket, élményeket, éppen ezért, úgy gondolom a választott elbeszélői nézőpont nem véletlen. A beat nemzedék kiemelkedő alakjaként maga is ismerte és használta azt a nyelvet, amely szleng elemekkel erősen tűzdelt, és amely olyannyira jellemzi azt a réteget, amelyben született és működött.

„Azért mikor kinn ülök a folyó lerobbant rakodópartján napnyugtával, és az ég New Jerseynek nyúló sávját figyelem, és elgondolom, hogy az éggel egyközűen épp ilyen hosszú sáv föld ível a nyugati partig, és a földön út vonul, és...” (KEROUAC 1983: 340)

Szintén a jellemfestést és a milliőrrajzot szolgálják a szleng elemek Csörsz István regényében, melynek címe: *Sírig tartsd a pofád!*, megjelent 1971-ben. Csörsz regénye, amint a szerző előszavában elmondja, tulajdonképpen dokumentumregény, nem tisztán szépírói alkotás. A könyvben közölt elbeszélések egy jelentős része eredeti magnetofonszöveg. A regény szereplői alvilági elemek, huligánok, betörők, zsebtolvajok. Sokat elárulnal stílusukból a könyvben használt becenevek: Nixie, Patkány, Zord Khán, Surranó, Bimm-Dinn, Börlábú stb. Beszédükben sűrűn megjelennek szleng elemek, tolvajnyelvi elemek, mondatalkotásukra az egyszerű mondatok jellemzőek. (SZŰTS: 606) Az életmódjukat megörökítő regényben, mint már említettem a környezetfelidezés kedvéért élnek, ezekkel a szavakkal, amelyeknek többsége a bizalmas társalgási stílus elemei, szándékuk, pedig a társadalom többi csoportjától való elkülönülésként értelmezhető. Csörsz fiataljai intézetből szökött állami gondozottak, prostituáltak, stricik, ha nem is bűnözők, a társadalom perifériájára szorult elemek. A társadalmi normákat elvetik, életmódjukat tudatosan vállalják. (VARSÁNYI 1988: 163 – 42)

„Másnap reggel elvittük a csajokat egy presszóba... Csávók is voltaik velük, elkezdtek okoskodni... Megint vettünk egy csomó piát, este megint nagy dorbézolás... Hát bementek a bárba, találtam egy hapsit, mindjárt levettem róla három kilót. Nagyon jól zsebel a srác...

Pesten megint kezdődött az unalmas csövezés, egészen addig amíg újra megbuktam. Ki más Bukhat meg, mint a Max? Mindenki parlagon marad, senkit nem üldöz a rendőrség, senkit nem kap el, csak a Maxot. Két hétre kivontak a forgalomból. ” (CSÖRSZ 1983: 152)

A könyv jellegéből következik, hogy nem az író egyéni alkotása, műfajából pedig, hogy nem tisztán szépírói alkotás. Jellegéből fakad tehát az első személyű elbeszélés, amely kitűnően ábrázolja azt, hogy a valósághű kép eléréséhez, a valószerűséghez hogyan hozzájárul a választott narrátor technika. Csörsz István talált egy perifirikusságban is jelentős csoportot – félig hippit, félig bűnöző fiatalokat – mentalitásuk, ideológiáik elemzésével a nemzedéki élmény mögé is konkrétabb és szélesebb társadalmi háttérrel rajzolhatott volna, nála azonban az értelmezés elfogultsága a dokumentáció ellen dolgozott.

Kolozsvári Grandpierre Emil saját műveinek: az Utazás anyanyelvünk körül című paródiájának, A fekete bula, A születésnap című novelláinak és Gelléri Andor Endre műveinek argó kifejezéseit elemezve éppen azt állapította meg, hogy leginkább a fiatal szereplők és környezetük jellemzésére használják az argó szavait, kifejezéseit az írók, mert ezek a nyelvi formák elsősorban az ifjúság pongyolább társalgási nyelvében élnek. (RÓNAKY 1997)

Szintén az első személyű narrátor technika alkalmazását figyelhetjük meg Kolozsvári Grandpierre Emil már említett stílusparódiájánál, A fekete bula című satíránál. A novella ifjú hőseit egyes szám első személyben szólaltatja meg az író, szleng elemekkel színesítve mondandóját. Ebben az esetben jogos lehet a kérdés, hogy mennyi az egyéni írói lelemény, és mennyi a valós érvényű nyelvhasználat. A szándékolt írói hatás elérésében mindenképpen sikeres választás volt a szleng elemek halmozása, továbbá az első személyű elbeszélői technika alkalmazása. Így a paródia eszközeként szolgál, a humor, az irónia forrásává válik. A szleng túlzó alkalmazása funkcionálisnak tekinthető, egyrészt a szereplők jellemzésére szolgál, s mivel a szleng beszélt nyelvváltozat, az első személyű elbeszélés természetesen ezt a hatást kívánja szolgálni. Nézzünk egy rövid részletet a paródiából.

„Már az idézés befűtött nekik, de az még semmi volt ahhoz képest, mikor kicsaptak a suliból. ”(KOLOZSVÁRI 1967: 534)

„Hazudott a hülye csóró, megjátszotta a menőt, hogy mialatt én ettem a kefét, ő elfűtötte a csajt. ”(KOLZSVÁRI 1967: 538)

Serdián Miklós György nemrégiben jelentette meg Lipót-Alsó című szleng regényét. Mint mondja azért is indokolt ez a műfaji meghatározás, mert a mű komoly szakmai alapokon és kutatásokon nyugszik. A megírást megelőző előtanulmányokhoz Serdián azt az Országos Széchenyi Könyvtárban megtalálható, kéziratos szlenggyűjteményt is felhasználta, amely a XVII. századi betyárnyelvezettől, a XX. század elejének németes pesti szlengjén dolgozza fel napjainkig a magyar tolvajnyelv történetét. A könyv XXI. század magyar internetes szlengjének mondataival zárul. (HAKLIK 2005: 14) Hosszú gyűjtő- és kutatómunka eredménye tehát a regény, amely különböző korok, kortárs

csoportok, köz- területi- és szakszlenget ötvözi, átfogó képet adva a vizsgált nyelvi jelenségről. A nyelvhasználat ebben az esetben biztosítja a felfokozott élénkséget, a szlenget nem csupán az önkifejezés céljából alkalmazza, hanem a személyiséget is kifejezi. A szleng szavak-és kifejezések alkalmazása az egyén különbséggel és groteszk humorral való elkülönülési vágyából adódik. Különböző narrátor technikákat ötvöz Serdián a szleng szót műfaji megjelölésként használó regényében, sokszínűvé téve az előadást. A legjellegzetesebb forma a harmadik személyű narrátori forma. Ebben az esetben sem szabad a narrátor személyét az íróval azonosítani, írói teremtmény csupán. Nyelvi formákban a befejezett múlt dominál. Számomra úgy tűnik, hogy a narrátort ebben az esetben kívülállói attitűd jellemzi, ugyanakkor a narrátor ebben az esetben jóval többet tud a szereplők lelkivilágáról, a közvetlen cselekménytől és az attól távolabb eső területekről is egyaránt. Jellemző sajátossága a regénynek, hogy az író több esetben is idéz közvetlenül irodalmi alkotásokból, például Villon, Ballada a tűnt idők asszonyaitól, című opuszából:

„*No de hol van már a tavalyi hó?!*”(SERDIÁN 2005: 64)

Első személyű előadás a dialogikus részek jellemző sajátossága a regényben, amelyek sűrűn megszakítják az elbeszélés folyamatát:

„-...*Ha megdől a csaj, olyan féltégladobálást rendeznek, hogy sistereg az ájer...*

-*A lehúzószok is betáplálták a központi hírszóróba, hogy van egy szőröstalpú, aki kilóg a libasorból...*

-*Ha beszárnyal valami, megtalálász. Szerintem a hulla nem Puszy, a vén köcsög se alulról szagol.*”(SERDIÁN 2005: 92)

Nézünk még néhány példát regényből, amelyek sűrítve tartalmaznak szleng elemeket:

„*Ezeregyszer leírod, hogy sem seli miki, ixi mixi pixel, niks szprecken ivrit, csak mixer!*”(SERDIÁN 2005: 31)

„*Hogyne; np, te. hu. A láthatatlan hang majd nyom egy entert és neked sanyi*”(SERDIÁN 2005: 15) – net szleng

„*Beöntöm a képbe a háttérerőket, aztán nagy ívben elhajítom a notbukot, és megavázok*”(SERDIÁN 2005: 31) – net szleng

9. Szleng a műfordítás szempontjából

Az előzőekben több olyan irodalmi alkotásról esett szó, amelyek fordítás útján kerültek a magyar olvasók látókörébe. Éppen ezért úgy gondolom a szleng fordíthatóságának lehetőségeiről, felmerülő problémáiról mindenképpen említést kell tennünk.

Szleng elemek előfordulása kapcsán volt szó a neves középkori francia költőről Francois Villonról. Költészetével kapcsolatban, lényegesnek tartom szóba hozni azt, hogy annak története a magyar műfordítás-irodalom történetének egyik legérdekesebb fejezete. A Nyugat 1919. évi 3. számában adta ki Tóth Árpád két Villon-fordítását. Ezen a versekkel kezdődik a magyar Villon-fordítások tulajdonképpeni története. Villon költészetét Tóth Árpád tette a magyar versolvasók mély élményévé. A magyar költő mély zengésű hangjának szelíd, meghasonlott ünnepélyességét, rezignált pátoszáát öltik magára a középkori francia versek. Később József Attila a villoni hang realizmusának, nyersességének, szókimondó bátorságának visszaadását tartotta a legfontosabbnak, egyforma természetességgel használ megatott középkori szólamokat, vaskos népi kiszólásokat és zsargonkifejezéseket is (pl. :*”porrá és hamuvá lészünk”*; *„mondok: Jól ityeg bizony”*...). Villon verseiből költőink közül legtöbbet Szabó Lőrinc ültetett át magyar nyelvre. Szabó Lőrinc a Nagy Testamentum-hoz csatolt jegyzetek előtt fordítói elveit is összefoglalja. Véleménye szerint, aki kicsit is járatos a Villon irodalomban tudja, hány szó, sor, strófa és személy maradt és marad örökre valóságos rejtély, és azt is, hogy egy-egy elfogadott értelmezés tartalmilag, esetleg sorokat, sőt egész sorokat is áthangol. Ha csak arra gondolunk, hogy a francia argó kifejezései sok évszázados múltra tekintenek vissza, fordításuk magyarra meglehetősen nehéz feladatnak, bizonyos esetekben lehetetlennek tűnik. A Villon verseket megfejteni nem szavanként lehetséges, hanem élményeket, hangnemet, összképet, a lényegét megragadni a részletek helyett. Szabó Lőrinc úgy találta egyes helyeken, az életteljesség kedvéért, megfelelő mai kifejezéseket kell használnia, s pusztán helyenként van szükség, archaizálásra. Fordításai első megjelenésekor néhány kritikus szemére vetette

merész neologizmusait, a merészséget, mellyel zsargonszavak, jasszkifejezések alkalmazásától sem riadt vissza. (GYERGYAI 1974: 171 - 189)

Villon költészeténél a lírai műfajok átültetésének nehézségeiről esett szó. Irodalmi szövegek kapcsán különösen, ha az szleng elemeket tartalmaz, műfaji különbözőség számbavétele nélkül is meglehetősen nehéz a fordító dolga. Nincs ez másképp a regényeknél, novelláknál, azaz az epikus műfajoknál sem. Az előzőekben két, meglehetősen ismert amerikai regénnyel foglalkoztam, közülük is Salinger Zabhegyezőjének magyar nyelvre való átültetése kavart kellőképpen nagy vitát a fogadtatása során. Ortutay Péter 1991-ben írt tanulmányában, - amelyben az angol-amerikai szlenggel foglalkozott a műfordítás szempontjából – azt a kijelentést tette, miszerint a modern amerikai irodalom fordításának szempontjából rendkívül időszerűekké váltak az ún. expresszív amerikai köznyelv, vagyis a szleng adekvát megfeleltetésének kérdései. Nyilvánvaló, hogy angol-amerikai szleng nem fordítható adekvát módon, megfelelően, csak akkor, ha annak lényegét és mibenlétét ismeri a fordító, illetve tudja melyik rétegnyelv lehet a célnyelvben, melyre ekvivalens, egyenértékű módon az megfeleltethető. Az amerikai irodalmi művek fordítása esetén, az amerikai szleng specifikus vonásait szükséges szem előtt tartani, különbözőségeit az angol szlengtől. (ORTUTAY 1991: 295) Virginia Wolf szavai szerint ”az amerikaiak azt teszik, amit az Erzsébet korabeli angolok tettek: új szavakat hoznak létre, és ösztönösen saját szükségleteikhez idomítják a nyelvet” (ORTUTAY 1991: 291). Így jött létre az angol nyelven belül az amerikai angol, amely saját útját követve fejlődött és így hangtani, lexikai, grammatikai és helyesírási különbözőségeket mutat. Számottevő különbség azonban nem mutatható fel, amely a két nyelv kölcsönös, és folyamatos egymásra hatásával magyarázható. Talán a legszembeszökőbb különbség az angol és az amerikai szleng között az, hogy állandó kapcsolatban áll a különböző nemzetiségű bevándorlók nyelvével. A konzervatívabb brit angollal szemben a változásokat sokkal könnyedebben fogadva magába. Ha a szlengnek mindenképp a stiláris és konnotatív jegyei a meghatározóak, akkor a fordítóknak a szleng szókincs pragmatikai jelentéseink, a megfeleltetését kell

előnybe részesíteni a referenciális jelentésekkel szemben. (ORTUTAY 1991: 289 – 293) Nézzünk néhány híres példát a már említett Salinger regény kapcsán.

It was a funny thing to say. It sounded like a real kid. You'd think a prostitute and all would say 'Like hell you are' or 'Cut the crap' instead of 'Like fun you are' (SALINGER 1985: 99).

Az volt a vicces, hogy ezt mondta. Mint egy gyerek! Az ember azt várná egy kurvától, hogy: „Vágd át a nénikédet!”, vagy „Na ne játszd meg a hülyét, mert úgy maradsz!”, ahelyett, hogy „Ne viccelj!” (SALINGER 1951: 94).

A fordító kimondottan a szituációból és a kontextusból indul ki, értelemszerűen fordít és a megfeleltetés ragyogó, annak ellenére, hogy a „*cut the crap*” és a „*like hell you are*” szleng kifejezések referenciális jelentése egészen más, azaz „*hagyd ezt a süket dumát*”, ill. „*nagy frászt*” stb). Ortutay Péter véleménye szerint, a szleng fordításának esetében, a referenciális jelentés alkalmazása, az ő szavaival élve „életveszélyes”. (ORTUTAY 1991: 293)

'He's crazy about you. He told me thinks you're a goddam prince; I said.
(SALINGER 1985: 27)

„- Ő megőrül érted. Nekem mondta, hogy szerinte elátkozott királyfi vagy.
” (SALINGER 1951: 25)

Ebben az esetben az említett referenciális jelentés előtérbe kerüléséről beszélhetünk. A „*goddam prince*” szótári jelentésének megfeleltethető „az elátkozott királyfi” kifejezés, azonban a szituáció teljesen mást sugall. A megfelelő jelentés ebben az esetben a fene finom, mint egy igazi herceg, azaz „igazi úriember” lenne, így a fordítás nem fosztotta volna meg eredeti komikumától a szituációt. A finom árnyalatnyi különbségek egy-egy kifejezés tekintetében eltérő hangulatot, élményt, összképet sugallhat. Salinger rendkívül humoros helyzeteket tud teremteni, az árnyalatok finom alkalmazásával, főként az angol „istenes” kifejezések aspektusából. Így például azzal, hogy a mélyen vallásos Ackley szájába olyan kifejezéseket ad, amelyek sem helyzethez, sem használójának személyiségéhez nem illenek. Salinger konfliktushelyzeteket teremt Ackley vallásossága és az istenes kifejezések gyakori használata között. (ORTUTAY 1991: 293 – 294)

'- *What the hell's the matter with you?' he said. 'I was asleep, for Chrissake'* (SALINGER 1985: 53).

„- *Mi a nyavalya ütött beléd? Az istenét! Már elaludtam.* ” (SALINGER 1951: 51)

'-*Listen'*, he said. *'I don't care what you say about me or anything, buti f you start making cracks about my goddam religion, for Chrissake'*...(SALINGER 1985: 54)

„-*Ide figyelj, nem izgat, hogy mit mondasz rólam vagy akármiről, de ha azt a rohadt vallásomat kezdted...* (SALINGER 1951: 51)

Ebben az esetben nem fordít nagy gondot a finom árnyalásokra, arra, hogy a mélyen vallásos Ackley a kifejezetten durva *Chrissake*-et szót használja a sokkal gyengédebb hangvételű *goddam* helyett, és ezáltal a pragmatikai információ, a komikus hatás elsikkad. A fordító akkor érthette el volna az író szándékolt hatását, ha maga is megpróbálkozik néhány istent káromló kifejezéssel. (ORTUTAY 1991: 294)

' *C'mon, let's get outa here,* ' i said. *'You give me a royal pain int he ass, if you want to know the truth'*(SALINGER 1985: 139)

„- *Á menjünk innen. Le kell rohadni tőled, ez a helyzet.* (SALINGER 1950: 131)

A „*you give me a royal pain in the ass*” angol kifejezésnek sokkoló hatása kell, hogy legyen, hiszen akinek Holden címezte, Sally Hayes megsértődik és sírva rohan el. A fordító egy semmitmondó frázissal próbálja érzékletessé tenni a szituációt, a megbotráncozást elkerülve, legalábbis a célja ez lehetett. A megbotráncozás elkerülésével való próbálkozás eredménytelen, hiszen az irodalomban azért vannak sokkoló hatású szavak, hogy sokkoljanak. (ORTUTAY 1991: 294)

Ezen példák során és érzékelhető az, hogy az amerikai szleng adekvát megfeleltetése során számos problémával találkozhatja szembe magát a fordító. Ezek a problémák abból adódhatnak, hogy a szleng elemei a nyelv alacsonyabb regisztereihez tartoznak, amelyet bármennyire is használ jól valaki, - jelen esetben a fordító – alapos ismeretük nélkül nem fordíthatóak le teljes megfeleléssel. Továbbá a szlengben rejlő pragmatikai információk, és konnotációk egész

komplexuma a megfeleltetés során átgondolt és precíz megoldásokat követel a fordítótól. (ORTUTAY 1991: 289 – 295)

10. Összefoglalás

Dolgozatomban megpróbáltam átfogó képet adni a szakirodalmak által szlengnek nevezett nyelvi jelenségről. Láthattuk, hogy a szlenget tanulmányozók számos kifejezéssel élnek már a megnevezés kapcsán is. A nyelvi jelenség olyan tág határok között mozog, hogy pontos meghatározása ma még lehetetlen feladat. A kutatók egyazon jelenség vizsgálata során máshol húzzák meg a határokat, attól függően, hogy mely csoport nyelvhasználatával foglalkoznak.

Láthattuk azt is, hogy alapvető különbségeik ellenére, igenis közel állnak egymáshoz, a szleng és az irodalom. Régebben az a megállapítás járta, hogy a tegnapi szleng ma már irodalmi nyelv. A folyamatok felgyorsultak, a szlengkifejezések szemünk láttára és fülünk hallatára szivárognak be a köznyelvbe és onnan az irodalmi nyelvbe. Legfőképp az elbeszélő művek sajátja, azonban ez a megállapítás nem kizárólagos, hatásai mégis ebben a műfajban érezhetőek leginkább, annak ellenére, hogy műfaji határok nélkül megjelenhet. Az argó nyelvi elemek használata funkcionálisnak tekinthető, vagyis a szereplők jellemzésére és az őket körülvevő környezet érzékeltetésére szolgál. A szövegek kizárólag első személyben íródtak, egyenes vagy szabad függő beszéd formájában, mivel a szleng beszélt nyelvváltozat. Használói alapvetően a köznyelvi norma szerint nyilvánulnak meg. Nyelvi magatartást jelent, mely a szlengen kívül, a köznyelvi nyelvhasználatban is kifejeződik (VARSÁNYI 1988: 140).

A szleng tehát terjed, s ezzel számot kell vetni, nem hibás nyelvhasználatként, hanem életető erőként, gátlásoktól mentesen, szabadon, könnyedén. Kár volna előítéletekkel elvetni azt, ami érték benne. Nyelvünk legélőbb, legdinamikusabb része vitathatatlanul a szleng. (KOLOZSVÁRI 1969: 371)

*„...minden szó, minden mondat,
minden költészet mögött a slang a
rendhagyó csíráztató erő, a beszédben a
szabadság élő bizonyítéka, s bizonyítéka az
örök tiltakozásnak és az örök termékenységnek...
A slang az a kerülőút, amelyen az átlagos ember igyekszik
Megmenekülni a rossz irodalmiságtól, hogy magát korlátlanul kifejezze. ”
(Walt Whitman)*

11. Irodalomjegyzék:

1. ANDERSSON, LARS-GUNNAR – TRUDGILL, PETER (2002): A szleng. In: *A szlengkutatás 111 éve (Szlengkutatás 4. sz.)*. Szerk. Várnai Judit, Kis Tamás. Debrecen.
2. BARTA JÁNOS – KARDOS LÁSZLÓ – NAGY MIKLÓS (1993): *Bevezetés az irodalomelméletbe és az irodalomtudományba*. Budapest.
3. BÁRCZI GÉZA (1932): *A „pesti nyelv”*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 29. sz. Budapest.
4. BENKŐ LORÁND (1988): Irodalmi nyelv – köznyelv. In: *A magyar nyelv rétegződése*. Szerk. Kiss Jenő, Szűts László. Budapest.
5. FÁBIÁN PÁL – SZATHMÁRI ISTVÁN - TERESTYÉNI FERENC (1958): *A magyar stilisztika vázlata*. Budapest.
6. GYERGYAI ALBERT (1974): Francois Villon. In: *Francois Villon összes versei*. Szerk. Somló Vera. Budapest.
7. HAKLIK NORBERT (2005): A szlengregényíró tervei. (Serdian Miklós György uniós szigetei a Karib-tengeren): Magyar Nemzet, LXVIII évf. 29. sz.
8. HOFFMAN OTTÓ (1996): *Mini-tini-szótár (A mai magyar diáknyelv szinonímaszótára)*. Pécs.
9. KEROUAC, JACK (1983): *Úton*. Ford. Bartos Tibor. Budapest.
10. KIS TAMÁS (1997): Szempontok és adalékok a magyar szleng kutatásához. In: *A szlengkutatás útjai és lehetőségei (Szlengkutatás 1. sz.)*. Szerk. Kis Tamás. Debrecen.

11. KIS TAMÁS (1991): *A magyar katonai szleng szótára (1980-1990)*. A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Magyar nyelv- és nyelvtudományi Intézetének kiadványai 60. sz. Debrecen.
12. KOLZSVÁRI GRANDPIERRE EMIL (1967): *A fekete bula*. In: *Arcok napfényben*. Budapest.
13. KOLOZSVÁRI GRANDPIERRE EMIL (1969): *Utazás az argó körül*. In: *Utazás a valóság körül (Tanulmányok)*. Budapest.
14. KÖVECSÉS ZOLTÁN (1997): *Az amerikai szleng*. In: *A szlengkutatás útjai és lehetőségei (Szlengkutatás 1. sz.) Szerk. Kis Tamás*. Debrecen.
15. KÖVECSÉS ZOLTÁN (2002): *Magyar szlengszótár*. Budapest.
16. LIELI MARIANN (1996): *Szóalkotásmódok a finn szlengben (Szakdolgozat)*. Debrecen. 3.
17. ORSZÁGH LÁSZLÓ (1966): *A mai angol szótáriródalom*. In: *Szótártani tanulmányok*. Szerk. Országh László. Budapest.
18. ORTUTAY PÉTER (1991): *Az angol-amerikai szleng a műfordítás szempontjából*. Magyar Nyelvőr, 115: 289 – 95.
19. PARTRIDGE, ERIC (2002): *A szleng ma és tegnap*. In: *A szlengkutatás 111 éve (Szlengkutatás 4. sz.)*. Szerk. Várnai Judit, Kis Tamás. Debrecen
20. PÉTER MIHÁLY (1980): *Szleng és költői nyelvhasználat*. Magyar Nyelvőr, 104: 273 – 281.
21. PÉTER MIHÁLY (1999): *Húsz év múlva (Régebbi és újabb gondolatok a szlengről)*. In: *Mi a szleng? (Tanulmányok a szleng fogalmáról)*. Szerk. Fenyvesi Anna, Kis Tamás, Várnai Judit Szilvia. Debrecen.

22. ROT SÁNDOR (1979): *J. D. Salinger művei a modern stilisztika fényében*. Budapest.
23. RÓNAKY EDIT (1997): *Hogyan beszél ma az ifjúság? (Avagy: Hogy hadováznak a skacok)*. (Az Embernevelés Kiskönyvtára 2.) Szentlőrinc.
24. SALINGER, J. D. (1985): *The Catcher in the Rye*.
25. SALINGER, J. D. (1951): *Zabhegyező*. Ford. Gyepes Judit. Budapest.
26. SEBESTYÉN ÁRPÁD (1988): A belső nyelvtípusok néhány kérdéséről. In: *A magyar nyelv rétegződése I-II*. Szerk. Kiss Jenő – Szűts László. Budapest.
27. SERDIÁN MIKLÓS GYÖRGY (2005): *Lipót-Alsó (Szlang-regény)*.
28. SOLTÉSZ KATALIN (1965): *Argó és irodalom*. Élet és Irodalom 9/3.
29. SZATHMÁRI ISTVÁN (2004): *Stilisztikai lexikon (Stilisztikai fogalmak magyarázata szépirodalmi példákkal szemléltetve)*. Budapest.
30. SZEGEDY-MASZÁK MIHÁLY (1998): „A regény amint írja önmagát.”. Budapest.
31. SZILÁGYI MÁRTON (1992): *Bakaduma* [Kis Tamás: A magyar katonai szlang szótára (1980–1990), Kis Tamás: Bakaduma (A magyar katonai szlang szótára)]. *BUKSZ (Budapesti Könyvszemle)*, 4: 428–31. 431.
32. SZILÁGYI N. SÁNDOR (1999): A csoportjellegű szövegek. In: *Mi a szlang? (Tanulmányok a szlang fogalmáról)* (Szlangkutatás 3. sz.). Szerk. Fenyvesi Anna, Kis Tamás, Várnai Judit Szilvia. Debrecen.
33. SZÜTS LÁSZLÓ: *Argó és írói nyelv*. Nyelvtudományi Értekezések, 83. 605 – 607.

34. TRUDGILL, PETER (1997): *Bevezetés a nyelv és a társadalom tanulmányozásába*. Ford. Sándor Klára. Szeged.

35. ZOLNAI BÉLA (1956): Argó és irodalom. In: *Emlékkönyv Pais Dezső hetvenedik születésnapjára*. Szerk. Benkő Loránd. Budapest.

36. VARSÁNYI GYÖRGY (1988): *Argó nyelvi elemek szépirodalmi és publicisztikai szövegekben*. Magyar Nyelvőr, 112: 136 – 42.